

Kádas István

Az Abaúj megyei szolgabírói társadalom a Zsigmond-korban*

A középkori megyében fontos tisztségnek számított a szolgabírói. Engel Pál a nemesi társadalmat két nagy részre tagolta: udvari és megyei nemességre. Előbbiek az uralkodói hatalomgyakorlás tényezőinek számítottak, míg utóbbiak főként a megyei igazgatásban vettek részt.¹ Tanulmányomban a megyei nemesség egyik jellegzetes csoportja, a szolgabírók 15. század eleji társadalmi helyzetét vizsgálom.² Intézményük a 13. század végén kialakuló úgynevezett nemesi megye legfontosabb jellemzője.³ Zsoldos Attila kutatásai alapján nevük az „ispán szolgálói”, bírótársai kifejezéssel magyarázható,⁴ fő feladatuk pedig az ispán vagy alispán segítése volt a *sedrián* való ítélkezés során. A szolgabíró hatáskörébe tartozott az igazságszolgáltatás meghallgatása, illetve a jobbágyköltözés ügyében az úriszékre való kiszállítás. Gyakran őket küldték a nagybírók által elrendelt vizsgálatok elvégzésére, valamint a peres felek megidőzésére is.⁵ Az ő nevük szolgált a kezdetben még csak az adószedés terén szerepet játszó járások elnevezésére is.⁶

A szolgabírók társadalmi helyzetének megítélésében a szakirodalom nem egységes. Holub József szerint a tekintélyesebb nemeseknek a hivatal csak terhes kötelezettséget jelentett.⁷ Szakály Ferenc Tolna megyei tapasztalatai alapján a szolgabírók a kismemesi falvakból származtak, szinte családban öröklődött a tisztség és befolyásuk a megye határain belül maradt.⁸ Engel Pál kimutatta, hogy a szolgabírák a 14. század első felében még jórészt a megye tehetősebb atyafiságai közül kerültek ki, a század második felétől azonban már a tisztséget a legszegényebb kis- vagy egytelkes nemesek töltötték be.⁹ Hasonló véleményt

* A tanulmány elkészítését a TÁMOP 4.2.4. A Nemzeti Kiválóság Program Országos Eötvös Loránd Hallgatói Ösztöndíj – 2012 (A1–ELMH–12) pályázata segítette. Ezúton szeretném megköszönni témavezetőmnek, Draskóczy Istvánnak a segítségét és a tanácsait, továbbá C. Tóth Norbertnek, Bárány Attilának, Rácz Györgynek és Tarján Eszternek a kéziratához fűzött értékes észrevételeit.

¹ Engel 2003a: 312–318.

² A Zsigmond-kor mellett Albert korszakát is figyelembe kellett vennem, ugyanis a megyék működésében 1440-ben bekövetkező többéves szünet miatt ez alkalmasabb korszakhatár (C. Tóth 2008: 10).

³ Tringli 2007: 497–498; Gábor 1908: 84.

⁴ Zsoldos 1988: 12–17; 2003: 794–795.

⁵ Holub 1929: 154–155; Tringli 2007: 510; C. Tóth 2007: 401; Rüszt-Fogarasi 2009: 2.

⁶ C. Tóth 2007: 401–410.

⁷ Holub 1929: 152.

⁸ Szakály 1997: 418.

⁹ Engel 1998: 109; 2001: 155.

fogalmazott meg Neumann Tibor is.¹⁰ A szakirodalom a szolgabíróság presztízsének csökkenését az 1435. évi 2. cikkelyben látja, amely előírja, hogy a tisztségre gazdagabb és tekintélyesebb nemeseket válasszanak.¹¹ C. Tóth Norbert hívja fel a figyelmet az 1415/17. évi javaslatokra, amelyben csak a „derék és lelkiismeretes” jelzőket használták.¹² Sőt szerinte Szabolcs megyében ezt a hivatalt vagyonosabb nemesek töltötték be.¹³ Rüszt-Fogarasi Enikő Kolozs megyében közép- és kisnemesi szolgabírákat talált, de itt egyes szolgabírói családokból alispánok, ispánok és alvajdák is kikerültek.¹⁴ W. Kovács András pedig az összes erdélyi vármegyére nézve kimutatta, hogy a szolgabírók ugyanazokból a kisebb vagyonú, de a megyében hangadó nemesi családokból kerültek ki, mint az ispánok.¹⁵

A szakirodalom gyakran döntő tényezőként veszi figyelembe a birtoknagyságot. Tanulmányom Abaúj szolgabíróinak társadalmi helyzetére a birtokviszonyok tárgyalása mellett kapcsolataik vizsgálatával keres választ. Kutatásom fő eszközeinek így a segédtudományok, a genealógia, a prozopográfia és az archontológia számítottak. Kiadott és kiadatlan forrásanyag alapján, segédtudományi eszközökkel, a társadalmi kapcsolatok elemzésével vizsgálom a szolgabírók rétegét, próbálva meghatározni helyüket a Zsigmond-kori Abaúj megyei társadalomban.

Az abaúji szolgabírák névsorát legegyszerűbben a megyei oklevelek intituatióiból lehetne kigyűjtenünk, de a Zsigmond-kori kiadványokban nem írták ki a nevüket. Így teljes szolgabírói listát csak öt évből ismerünk: 1395-ből, 1406-ból, 1427-ből, valamint 1438-ból és 1439-ből.¹⁶ A többi esetben a megyei kiküldöttek között találhatunk szolgabírákat. Nevük leginkább vármegyei relációkban lelhető fel az „unum ex nobis iudicibus nobilium” formulát követően. A vizsgálatok lefolytatására a vármegye azonban nemcsak szolgabírókat, hanem megyei embereket is kiküldhetett¹⁷ és előfordultak olyan esetek is, amikor a kiküldött szolgabíró tisztsége feltüntetése nélkül szerepel az oklevélben.¹⁸ Ezért nehéz eldönteni, hogy a relációkban csak „unus ex nobis”-ként említett személyek szolgabírák vagy csupán megyei emberek voltak.¹⁹ Érdemes azonban együtt tárgyalnunk a két csoportot, hiszen a szakirodalom szerint a szolgabírók és megyei emberek azonos társadalmi körből származtak, a megyei emberek

¹⁰ Neumann 2002: 417, 440.

¹¹ „[...] potioribus et bene possessionatis [...]” (DRH 262); Tringli 2007: 509; Rüszt-Fogarasi 2009: 1–2.

¹² C. Tóth 2008: 61.

¹³ C. Tóth 2008: 67.

¹⁴ Rüszt-Fogarasi 2009: 4–5.

¹⁵ Erdélyben az ispán tulajdonképpen a magyarországi alispánok rangjának felelt meg (W. Kovács 2010: 8).

¹⁶ ZsO I. 4036.; MNL OL, DL 25344; Engel 1989; MNL OL, DL 64326; MNL OL, DL 64347.

¹⁷ Holub 1929: 162–163; C. Tóth 2002: 351; 2008: 68–69; Neumann 2005: 268.

¹⁸ C. Tóth 2008: 58; Holub 1929: 163.

¹⁹ Kemény Lajos az *unus ex nobis*-ként szereplő Szendi Pétert, Kinizsi Demetert és Tomori Mihályt szolgabíróként határozta meg (Kemény 1912: 143).

„potenciális szolgabírók” voltak.²⁰ Ezt igazolják Abaúj megyei példánk is, a Cécei, a Szendi, a Tomori és a Mérai családok tagjai között egyaránt találunk szolgabírókat, valamint megyei kiküldötteket. A vizsgált időszakban 21 olyan személy mutatható ki, aki bizonyosan szolgabíró volt. Ez a szám bővíthető az 1388–1395, valamint 1413–1418 között *unum ex nobis* formulát követően említett hat nemessel, az egyes szolgabírók pecsétjeivel eljáró hét megyei kiküldöttel, valamint a két *homo provinciaeként* szereplő megyei emberrel.²¹ Ez a harminchat személy 20–22 atyafiságból került ki. Az atyafiság (*generatio*) a középkori nemeség legfontosabb társadalmi alapegységének számított, ez a fogalom az egy közös őstől származók egészét jelentette, akiket a vérrokonságon kívül a birtokközösség is összekötött.²² Ebből kifolyólag az atyafiságon belül általában nagyfokú szolidaritás volt jellemző,²³ így a szolgabírók társadalmi helyzetének és megyebéli befolyásának meghatározásához mindenképp meg kell vizsgálnunk az egész *generatiót*. Társadalomtörténeti elemzésem a szolgabírói családok adatainak rendszerezését és a leszármazások meghatározását célzó alapkutatáson nyugszik. A kisnemesi atyafiságok rekonstruálása nehézkes, sokszor csak elszórt adataink vannak, néha csupán a birtoktörténet visz közelebb a rokonságok meghatározásához.²⁴

FÖLDRAJZI KÖRNYEZET

A szakirodalom szerint általában megyebélit választottak szolgabírónak, a jól dokumentált Szabolcsban például egyszer sem fordult elő megyén kívüli személy.²⁵ Abaújban azonban első ránézésre többen idegennek tűnnek. *Gallus de Tusa* szolgabíró meghatározásakor például az abaúji Tuzsa mellett a zempléni Tusa is szóba kerülhet. A viszonylag jó forrásadottságú, népes tusai Bot atyafiság tagjai között nem ismerünk Gál nevű családtagot,²⁶ az abaúji Tuzsa ellenben a Bárcaiak birtokának számított.²⁷ Gál szolgabíró talán az 1430-ban a Bárcaiak tuzsai részén hatalmaskodó Tuzsai Szász Péter rokonságához tartozhatott.²⁸

Az 1395-ben említett Kázmérfalvi Pál fia János családja pedig Szepes megyei atyafiság lehetett,²⁹ Abaúj és Zemplén megye határán azonban találunk egy Kázmér nevű települést, ahonnan az 1406-ban szolgabíróként említett Kázméri

²⁰ Szakály 1997: 418.

²¹ Lásd az 1. táblázatot. A megyéről korábban Kemény Lajos, majd Novák Veronika is készített archontológiát: Kemény 1912: 143–148; Novák 2003: 29–43. Kutatásom szélesebb anyaggyűjtésen alapul, a korábbi szerzők adatait pontosítottam, új adatokkal bővítettem.

²² Fügedi 1992: 21; Engel 1998: 23.

²³ A királyi hatalom segítségével az atyafiságon belüli szolidaritás is kijátszható volt (Fügedi 1984: 950–971).

²⁴ Engel 1998: 13–15.

²⁵ C. Tóth 2008: 65.

²⁶ Engel 2001b: Kolcs rokonsága (Zemplén m.).

²⁷ Engel 1989: 54.

²⁸ MNL OL, DL 83652.

²⁹ Csánki 1890: 260.

Tamás is származhatott.³⁰ A Kázmérfalviak Kázméri néven is előfordulnak a forrásokban, Kázméri György fia Miklóst például 1414-ben Szepes megye korábbi szolgabírójaként említik,³¹ míg 1418-ban egy szepesi birtok iktatásakor találkozzunk királyi emberekként Kázméri Miklós és János nevével.³² Ezzel egy időben a Szepes megyei ügyekben *homo regiusként* Kázmérfalvi György fia János és Miklós néven is előfordulnak.³³ Így elképzelhető, hogy az 1376-ban, a Zemplén megyei kövesdi vár officialisaként felbukkanó Kázméri Pál fia János a szolgabíróval azonos személy.³⁴

Hasonló problémákat okoz a kamarahaszna-összeírásban szereplő *Stephanus de Sen* meghatározása.³⁵ Elsőre a jósvafői Tekes Színiekre gondolhatunk,³⁶ ám ők az egyik legtekintélyesebb Torna megyei középirtokos atyafiságnak számítottak, István kezén Gömör és Torna megyékben 184 jobbágyportát írtak össze.³⁷ Tudunk egy Zemplén megyei Színről származó Istvánról is,³⁸ ez az azonosítás valószínűbbnek látszik. A kérdés feloldását egy 1432-es oklevél segíti, amelyben Abaúj vármegye hatósága előtt Szedleci Bertalan erősítette meg Szebenyei Bakó Istvánnal és Szebenyei Színi Istvánnal azt az egyezséget, amelyet Szebenyei Bakó Andrással, valamint *Stephano dicto Zeny de Ficed dividivionali(!) fratre* kötött.³⁹ Színi tehát az abaúji Fügöd és Szebenye birtokokon ugyancsak bírt részeket. A Színi István névvariáns 1424-ben és 1427-ben fordul elő, míg a Szebenyei István elnevezéssel 1426-ban, 1428-ban, valamint 1429-ben találkozunk.⁴⁰

Természetesen a megyebéli nemesség meghatározásakor is akadnak nehézségek. Baksai néven három szolgabíró (Lászlót, Mártont és Pétert), illetve egy megyei kiküldöttet (Istvánt) ismerünk. Abaúj megyében azonban két egymástól távoli Baksa feküdt: északon, Kassától délkeletre Alsó- vagy Koksóbaksa, míg délen a mai Szentistvánbaksa.⁴¹ Az oklevelek ritkán különítik el a két Baksát, de például Rafael fia Lőrinc alsóbaksaiként szerepel, a szolgabíróként felbukkanó Márton pedig *de eadem Baxa* származott, mint Rafael fia Lőrinc.⁴² Szintén Alsóbakzához kapcsolhatjuk az 1406-ban említett László szolgabíró, aki leginkább

³⁰ MNL OL, DL 25344.

³¹ ZsO IV. 2606.

³² ZsO VI. 1531. Kázméri Miklós fia István egy szepesi birtok megerősítésekor: ZsO IX. 884.

³³ ZsO IV. 2624; ZsO X. 299, 386, 1116.

³⁴ Géresi (szerk.) 1882–1897: I. 352.

³⁵ Engel 1989: 29.

³⁶ Engel 2001b: Tekes rokonsága 2. tábla: Színi, Jósvafői Tekes, Szalonnai.

³⁷ Engel 1989: 193.

³⁸ ZsO IV. 2282; ZsO X. 20.

³⁹ MNL OL, DL 89920. A Szebenyei családokat Engel Pálnál és C. Tóth Norbertnél is megtaláljuk (C. Tóth 2008: 209; Engel 2001b: Hermán nem 5. tábla, Meszesi-ág). Ez a tekintélyes, középirtokos atyafiság Felszebenyéről származott, míg a Szebenyei Bakók Alszebenyéhez köthetők (MNL OL, DL 43817; ZsO X. 196).

⁴⁰ Színi: 1424 (ZsO XI. 1196–1198); 1427 (MNL OL, DL 83639). Szebenyei: 1426 (MNL OL, DF 232901); 1428–1429 (MNL OL, DF 233043, DF 272848).

⁴¹ Györffy 1963: 63; Engel 1989: 42.

⁴² MNL OL, DL 89950, DL 43817.

Imre fia Lászlóval azonosítható és Péter is ugyanazon Baksáról származhatott.⁴³ István esetében viszont inkább Felsőbaksára gondolhatunk, ugyanis 1400-ban Monoki Péter familiárisaként jelenik meg Luc és Megyaszó ügyében.⁴⁴ Monok és Megyaszó pedig a déli Baksával szomszédos.

Érdeemes megnézni, hogyan kötődnek az egyes szolgabírák a megye járásaihoz (1. térkép). Figyelemreméltó, hogy a szolgabírók közül többen (Kázméri Tamás, Csókházi Csók Mátyás, Hegyaljai Baglyas Péter) Hegyaljáról, Abaúj és Zemplén határterületéről származnak. Hegyalja a 15. század végétől Zemplénhez tartozott,⁴⁵ de az itt élő nemesek már a század elején is főként zempléni illetékességű ügyekben találhatók meg ügyvédként vagy királyi emberként.⁴⁶ A másik feltűnő jelenség, hogy az ismert szolgabírói atyafiságok többsége Dél-Abaútból, különösen a sedriahelyként használt Garadna és a korábbi székhely, Forró körüli területről származott.⁴⁷ Ehhez a vidékhez köthetőek a Céceiek, a Sebenyeiek, a Tuzsaiak, a Sárváriak, a Fájaiak, a Fügödiek, a Méraiak, az Alpáriak és a Szendiek is. Meg kell jegyeznünk, hogy mind a hét ismert, idézni kiküldött megyei ember itteni családokból került ki, ahogy a vizsgálatokra leggyakrabban kiküldött szolgabíró, Fáji Pál szintén. Ez magyarázható a sedriahelyhez való közelséggel is. Ám a többi relációban szereplő szolgabírók, kiküldöttek is vagy innen (2. és 3. járás) vagy az 1. járásból kerültek ki. A 4. járásba tartozó hegyaljai *iudex nobilium*okat csak a teljes listákból ismerjük. Az is érdekes továbbá, hogy az 1. járásból többé-kevésbé a Baksai és a Bölzsei nemesek váltogatták egymást a tisztségben.

A fentiek magyarázatához rá kell pillantanunk a megye birtokviszonyaira, meg kell ismernünk, kik voltak a megyében a legnagyobb vagyonok urai. Ehhez az 1427. és a 1553. évi adóösszeírások szolgálnak segítségül.⁴⁸ Abaúj megye birtokstruktúrája a Zsigmond-korban jelentős változáson esett át. A megyében található öt váruradalom (Boldogkő, Füzér, Gönc, Regéc és Szalánc) 1382-ben még királyi birtokként szerepelt,⁴⁹ a hatodik vár, Jászó a premontrei prépostság tulajdonát képezte, de a 14. század végén, a 15. elején Jászóval is az uralkodó rendelkezett.⁵⁰ A korszak végére viszont már egyik váruradalmat sem találjuk Zsigmond király kezében. Füzért előbb Jolsvai Leusták kapta zálogként, majd 1389-től a terebesi Perényiek szereztek rá adományt.⁵¹ 1387-ben Szalánc is kikerült a királyi birtokok sorából, adományként a Losonciaknak jutott.⁵² Göncöt 1391-ben

⁴³ ZsO II. 5099; ZsO VIII. 898.

⁴⁴ C. Tóth (szerk.) 2006: 96.

⁴⁵ Engel 2001c.

⁴⁶ Varjú–Iványi (szerk.) 1908: I. 462, 590; C. Tóth (szerk.) 2005: 106, 111, 208, 248; ZsO V. 1587, 2449, 2294; ZsO VI. 119, 1487; ZsO VII. 2076; ZsO VIII. 154; ZsO IX. 817, 803, 965; ZsO X. 1080, 1060, 1130.

⁴⁷ Csukovits 1997: 381.

⁴⁸ Engel 1989: 25–55; Maksay 1990: 79–96. A birtokviszonyok vizsgálatát segíti Engel Pál digitális térképe (Engel 2001c).

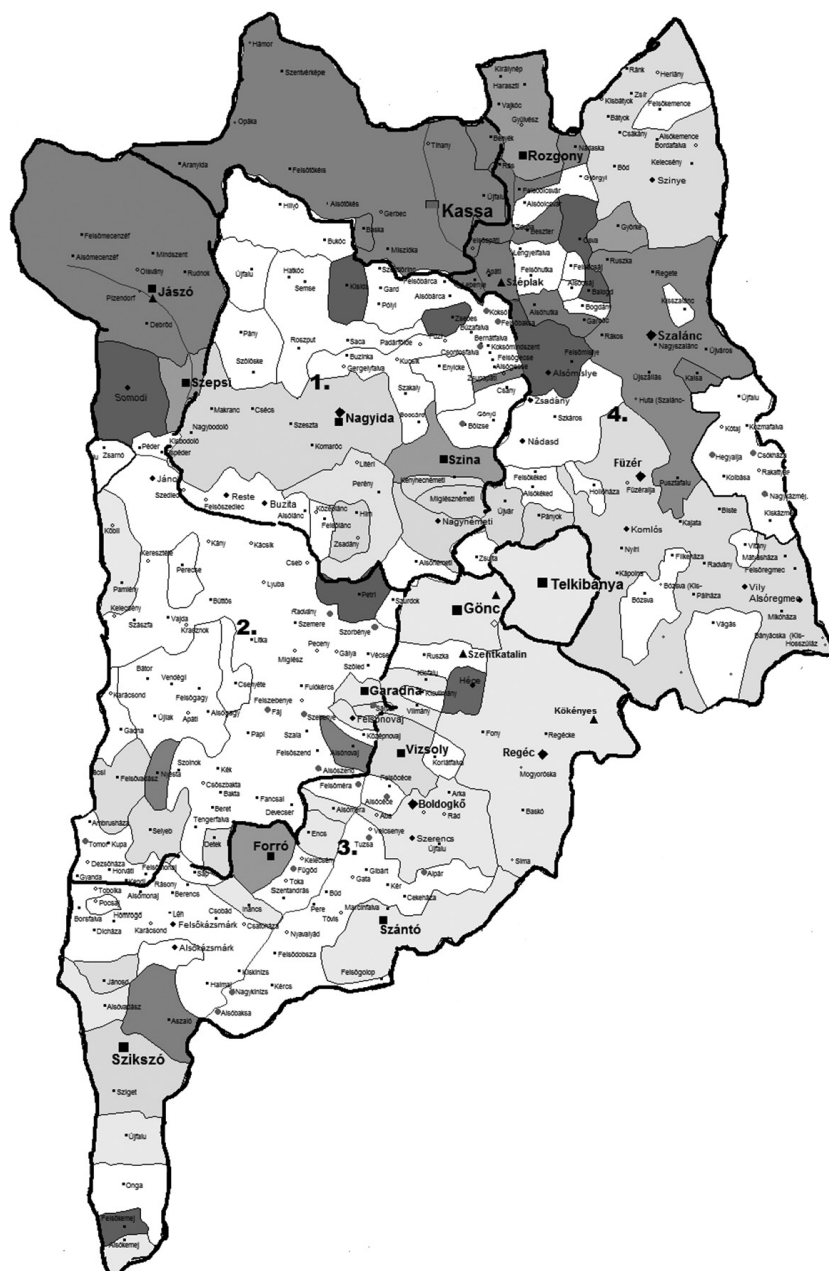
⁴⁹ Engel 2003b: 455–456.

⁵⁰ Engel 1977: 119.

⁵¹ Engel 1977: 112.

⁵² Engel 1977: 152.

1. térkép

Abauj megye járásai és birtokviszonyai

A térkép elkészítéséhez felhasznált irodalom: Engel 2001c; C. Tóth 2007: 467, 469; Engel 1989: 25–55.

a Bebekek kapták, míg Boldogkő 1388-ban a Cudar család zálogbirtoka lett.⁵³ Utóbbi 1397 körül újra Zsigmondé, aki valamikor 1427 előtt Lazarevics István szerb despotának adományozta.⁵⁴ A kamarahaszna-összeírás idejére tehát minden említett vár főurak kezére jutott és Jászó is visszakerült a premontreiekhez. Közben új erődítmény is létesült Nagyidán, a nyalábi Perényiek jóvoltából.⁵⁵ A nagyobb királyi javak közül csak Kassa és Telkibánya maradt az uralkodó birtokában; Szepesi mezővárosa előbb a Kaplaiakhoz, majd Rozgonyi Simonhoz, míg Szina és a szinyei uradalom a Perényiek terebesi ágához került.⁵⁶ A Perényiek (a nyalábi-ág) Szikszó mezővárosát is birtokolták, míg az ónodi Cudarok jelentősebb vagyonának Forró és Nádasd mezővárosok számítottak. Vizsoly és Szántó mezővárosok 1403-ban még Debrői István tulajdonában voltak, ám hűtlenségét követően Szántó a rác despota, míg Vizsoly Poznani Mostic birtoka lett.⁵⁷ Jelentősebb összefüggő birtoktömbbel bíró középnemes rokonságnak számítottak a Semseiek (hét helység, 95 porta), valamint az Aba nembeli Gagyiak (nyolc helység, 209 porta).⁵⁸ Ki kell még térnünk az egyházi vagyona, bár ez Északkelet-Magyarországon nem volt számottevő.⁵⁹ Az egyházi testületek kezén lévő birtokok leginkább a megye északi felében feküdtek. A legjelentősebb vagyonnal a jászói prépostság rendelkezett, nyolc helységben 231 jobbágyportát bírtak. Észak-Abaújba koncentráltak a széplaki apátság és a mislyei prépostság javai is. A megye déli felében a jászói konvent, a szepesi és a váradi káptalan vagy az egri püspök kezében csak egy-egy falut találunk. Végezetül Kassa szabad királyi város falvai említendőek, amelyek szintén Észak-Abaújban feküdtek.

Következésképpen a kis- és középnemesség birtokai a fennmaradt területen, tehát a megye déli, délnyugati részén voltak. Ezt a 2. és 3. járás fedte le, ami megmagyarázza, hogy ezekből a *reambulatio*kából, ebből a térségből ismerjük a legtöbb szolgabírói és megyei emberi rokonságot. Az sem lehet véletlen, hogy a 14–15. században használt sedriahelyek közül Forró és Garadna szintén itt található.⁶⁰ A harmadik, hosszabb időn át használt megyeszékhely, Középnémeti az 1. járás déli részén feküdt. A járás több faluja a Perényiek nagyidai uradalmához, valamint a Semsei család birtokai közé tartozott, a közép-, kis- és egytelkes nemesek az Ida és a Hernád folyók közötti vidéken éltek.⁶¹ Térjünk rá a 4. számú járásra. Itt találhatóak a Losonciak szalánci, a Perényiek szinyei és füzéri, a Cudarok nádasdi uradalmi, valamint a Rozgonyiak, a széplaki apátság és a mislyei

⁵³ Engel 2003b: 457.

⁵⁴ Engel 2003b: 457–459.

⁵⁵ Tringli (szerk.) 2008: 301.

⁵⁶ Szina 1430-tól Rozgonyi-birtok lett (Engel 2003b: 457–458).

⁵⁷ Engel 2003b: 458.

⁵⁸ Rémiás 1989: 31.

⁵⁹ Engel 2003b: 454.

⁶⁰ A Hernád völgyében fekvő megyeszékhelyek emellett jól megközelíthetőek voltak (Csukovits 1997: 374). A köznémesi vidékek szerepe a székhelyválasztásban: Csukovits 1997: 376; C. Tóth 2008: 77–80.

⁶¹ Az Ida völgyét a 14. században az Aba nemzetség birtokolta (Draskóczy 1977: 355–369).

prépostság birtokai. Így aztán nem meglepő, hogy kismanesi birtokok leginkább Hegyalján, Abaúj és Zemplén határán voltak. Ez a térség már messze esett Garadnától és közelebb feküdt a zempléni nemesi vidékhez, ahonnan a Pelejteiek, a Cselejteiek, a Helmeceiek, az Azariak és az Izsépiek is származtak.⁶²

Németh Péter nyomán C. Tóth Norbert hívta fel a figyelmet egy 1464-es Pozsony megyei oklevélre, amely szerint a járásbeli nemesek választották a szolgabírót.⁶³ Nem tudjuk persze, hogy ez a kora újkori eljárástól eltérő módszer Pozsony megyei sajátosság vagy általános gyakorlat volt-e.⁶⁴ Érdemes lenne ezt a jelenséget Abaúj esetén is megvizsgálni, azonban az eddig ismert öt teljes szolgabírói névsorból az 1438-as és 1439-es megegyezik, az 1395-ös listán szereplő Miklós fia Pétert pedig nem tudjuk településhez kötni. A fennmaradt három névsor mindegyikében járásonként külön szolgabírót találunk, de további példák híján mindebből nem lehet az egész korszakra vonatkozó általános megállapítást levonni.

VAGYON ÉS TÁRSADALMI RÉTEG

Az 1427. évi kamarahaszna-összeírás

Engel Pál Ung megye elemzése kapcsán arra a következtetésre jutott, hogy szolgabírói tisztségben a tizenöt jobbágyportánál kevesebbel bíró nemességet találjuk.⁶⁵ Ezzel ellentétesek C. Tóth Norbert megfigyelései, miszerint Szabolcs megyében a vagyonosabb nemesek közül választották őket.⁶⁶ Az 1427. évi kamarahaszna-összeírásnak köszönhetően megismerhetjük a vizsgált családok adott pillanatban meglévő vagyonát. Ez alapján úgy tűnik, hogy Abaúj szolgabírói társadalma e tekintetben Ung megyéhez lehetett hasonló. A szolgabírói családok többségének kezén tizenöt portánál kevesebbet írtak össze. A Szendiek tíz, a Radványiak hét, a Céceiek hat, a Fájaiak öt, a hegyaljai Baglyasok négy, a Tomoriak és a Miszlaiak kettő, míg a Csókházi, a Bölzsei és a Baksai atyafiságok egy-egy jobbágyportával bírtak. A Tuzsai, a Szebenyei és a Sárvári családok nem szerepelnek az összeírásban, viszont a Kázmériak kezén Kázmér és Kolbása birtokon összesen huszonnégy jobbágyportát említ a forrás.⁶⁷ Szerencsés körülmény, hogy a két település az 1441-ből fennmaradt egyik Zemplén megyei járás adóösszeírásában is szerepel. Itt Kázméron tizennyolc, Kolbásán pedig tizenhárom jobbágyportát találunk a kázméri nemesek birtokában.⁶⁸

⁶² Petrik 2000: 203–204.

⁶³ Vita 2005: 519.

⁶⁴ Szabolcsban nem volt mindig minden járásból szolgabíró (C. Tóth 2008: 25).

⁶⁵ Engel 1998: 109.

⁶⁶ C. Tóth 2008: 67.

⁶⁷ Engel 1989: 25–55.

⁶⁸ C. Tóth 2007: 459.

Az adatok hasonlóak a megyei kiküldöttek esetében is. Mérán István megyei ember kezén öt jobbágyporta volt, míg rokona, Pető László tulajdonában tíz. A Monajiak és a Bényei Szórok szintén tíz, a Kinizsiek nyolc, míg a Felsőbaksaiak és Fügödiek négy-négy abaúji portát birtokoltak.⁶⁹ A Koksóiak és az Alpáriak hiányoznak az összeírásból. Az egyes atyafiságok hiányzását azzal magyarázhatjuk, hogy az összeírók nem vették fel a tisztán kismanesek által lakott falvakat.⁷⁰ Továbbá a forrásban sajnos az is előfordul, hogy egy egy nemes más birtokán, más néven van feltüntetve.

A Fügödieket és a Szendieket Miglész, Fulókércs és Gibárt részeibe iktatták⁷¹ és utóbbiak Kutlint is adományul kapták.⁷² Cécei János Szóleden szerzett birtokrészt,⁷³ a Kinizsiek ugyanakkor a két Kinizs mellett (Hernád)Kércsen is birtokoltak.⁷⁴ Baksai Mihály és neje Mérai Ágnes pedig Pere és Tuzsa birtokokat vette zálogba a Bárcaiaktól, míg Baksai a Koksóiak koksói és szakáli részeit is megszerezte.⁷⁵ Arra is több példát találunk, hogy egy-egy atyafiság más megyékben is rendelkezett javakkal. Szembetűnő Miszlai Imre szolgabíró fia, Csontos Bertalan esete, akinek Abaújban csak két alsókoksói (vagy csontosfalvai) jobbágytelkét írták össze, viszont tudjuk, hogy több Zemplén megyei birtokkal is bírt.⁷⁶ A zempléni Halam ügyében a csókházi Csókók és hegyaljai Baglyasok is érdekeltek voltak,⁷⁷ a Kázmériaktól pedig 1403-ban zempléni és ungi javakat vettek el.⁷⁸ Természetesen az atyafiságok közül többen csak azzal a néhány portával rendelkeztek, amit 1427-ben összeírtak. Továbbá néhány esetben (Alpári, Bölzei) feltehetően egyetlen nemesi telekkel bír, kuriális nemesekre gondolhatunk.⁷⁹ Igaz, az összeírás pontatlanságát is számba kell venni, erre jó példa, hogy Fügöd helység Trocsányi neve alatt lett összeírva, vagy hogy az egyetlennek írt Baksaiaknál Mihály jelentős zálogbirtokai nem szerepelnek. Ezért a szolgabírói rokonságok társadalmi helyzetének meghatározásához érdemes alaposabb elemzést végezni.

⁶⁹ Az utóbbi esetében megjegyzendő, hogy maga Fügöd és Fulókércs Fügödi Dorottya férje, Trocsányi Mátyás neve alatt lett összeírva. Ezekkel együtt már harminchárom jobbágyportát kapunk. MNL OL, DL 43896; Fekete Nagy 1931: 30.

⁷⁰ Engel 1989: 17.

⁷¹ ZsO II. 4572.

⁷² AO V. 420; MNL OL, DL 89719.

⁷³ ZsO VI. 2349.

⁷⁴ ZsO III. 552.

⁷⁵ ZsO I. 1020, 2037, 3071; ZsO II. 1253; ZsO III. 841.

⁷⁶ Csontos Bertalant az 1418-as címeradománya „Legenyei” néven említi (Bárány 2004: 11). Bertalan 1403-ban kapta meg a hűtlen Legenyei László birtokát, majd a Csicseriek Újór faluját (C. Tóth (szerk.) 2006: 103, 107; ZsO II. 2734). Innentől kezdve felváltva használta a Miszlai és a Legenyei nevet. Miszlai: Nagy et al. (szerk.) 1871–1931: V. 359; ZsO II. 7668; ZsO VI. 893; Kárfy (szerk.) 1900–1902: I. 59. Legenyei: ZsO V. 275; ZsO VI. 2032, 2067, 2121.

⁷⁷ MNL OL, DL 5764; ZsO IV. 732; MNL OL, DL 57645.

⁷⁸ Tringli (szerk.) 2008: 261; C. Tóth (szerk.) 2006: 116.

⁷⁹ Tringli 2001: 135; Neumann 2002: 443–448.

Házassági, rokoni kapcsolatok

Egy csoport társadalmi helyzetének meghatározásához fontos eszköz a házassági és a rokoni kapcsolatok vizsgálata. Különösen annak feltérképezése lényeges, hogy a házasfelek milyen vagyoni helyzetűek és milyen földrajzi körből kerülnek ki.⁸⁰ A szórványos adatok ellenére szembeűnő, hogy egyes családokból a korszakban több szolgabíró, megyei kiküldött is kikerült. A megye 1. járásához köthető alsóbaksai és bölzsei nemesek közül három-három megyei tisztséget betöltő családot találunk. Ezen kívül a Céceiek, a Szebenyeiek, a Fügödiek és a Szendiek is több szolgabírót, megyei embert adtak. Különösen utóbbiak közül szerepel sok családtag a megye alkalmazásában. A Szendiek mellett még a Fügödiek közül volt három megyei kiküldöttje egy családnak, míg Fügödi Pál 1406-ban választott esküdtként kerül élénk.⁸¹

Arra is számos példa akad, hogy ezek az atyafiságok egymással is rokonságban álltak. A hegyaljai Baglyasok és csókházi Csókok egyaránt a Hontpázmány nembeli Rednekiektől származtak.⁸² Korszakunkban a nemesség vagyonosabb része jórészt Árpád-kori nemzetségek leszármazottaiból állt,⁸³ de a szolgabírói családoknál kevés további példa akad. A Radványiak, valamint Fügödiek az Apc nembeli Kécsiekkel hozhatók közelebbi-távolabbi rokonságba⁸⁴ és talán a Kinizsiek is köthetőek a nemzetséghez, de ez az azonosítás bizonytalan.⁸⁵ Egyes rokonságok, mint például a Bölzseiek vagy a Tomoriak viszont egyértelműen várjobbágyi eredetűek,⁸⁶ míg a Fügödiek őse, Rugach például Szepesből érkezett.⁸⁷ A szolgabírói családokat házasságok is összekötötték. Tomori András szolgabíró és Tomori Miklós Kinizsi-lányokat (Kalithot és Margitot) vettek nőül,⁸⁸ míg Szebenyei Bakó János felesége, Potenciána a Kinizsiekkal feltehetőleg rokonságban álló Kércsi Benkes Jakab nővére volt, ráadásul ezen a házasságon keresztül Szebenyei még a Fájjiakkal is rokonságba került.⁸⁹ Bakó András megyei ember felesége Lucia az izbégyszendi Szendi családból származott, Szendi György neje

⁸⁰ Neumann 2002: 433.

⁸¹ MNL OL, DL 83494, DL 25344.

⁸² MNL OL, DL 57645; ZsO IV. 732; Wertner 1905: 81–84.

⁸³ Engel 2003c: 603–612; Neumann 2005: 280.

⁸⁴ A Radványiak ősei az Apc nemzetségből származtak, amelynek tagjai Fulókércs birtokról Kércsieknek nevezték magukat. Ősük, Detre kitüntette magát Muhinál. A rozgonyi csatában azonban a rokonság Aba Amádé fiainak az oldalán szállt síkra, s ez birtokaik elvesztéséhez vezetett (Zsoldos 1997: 355–356; Karácsonyi 1995 [1900–1901]: 1174–1175; Engel 2001b: Apc nem 1. Kércsi). Radványt Felkus fia Györgynek, a Kércsiek rokonának sikerült visszaváltania 1333-ban, Felkus leszármazottjai – mint Chako szolgabíró – ettől kezdve használták a Radványi nevet (Csoma 1897: 466). Fügödi Pál felesége, Lucia pedig Kércsi Detre leszármazottja volt (ZsO II. 6823).

⁸⁵ Karácsonyi 1995 [1900–1901]: 781.

⁸⁶ Zsoldos 1999: 166–167; Györffy 1963: 72, 151; Csoma 1897: 597.

⁸⁷ MNL OL, DF 269466.

⁸⁸ MNL OL, DL 105828.

⁸⁹ MNL OL, DL 107320. 1411-ben Kércsi Benkes Jakabot Kinizsi Péterrel együtt iktatták be Kércsbe (ZsO III. 552).

pedig Fáji Ilona volt.⁹⁰ A Szendiek a Fügödiekkel szintén rokonságban állhattak, ahogyan Zombori Katalinnal kötött házassága révén Cécei Péter szolgabíró is.⁹¹ Szintén ide sorolhatjuk Baksai Mihály és Mérái Ágnes frigyét.⁹²

Vessünk pillantást a többi rokon famíliára is. Többségében abaúji kisnemesi atyafiságokat találunk.⁹³ Ebbe a körbe tartozik Tomori Kelemen (Mihály szolgabíró öccse) feleségének, Ambrusházi Erzsébetnek a családja,⁹⁴ a Csókháziakkal és a Baglyasokkal közös őstől származó Rakattyásiak,⁹⁵ a Cécei Péterrel sógor-ságba kerülő Csobádiak,⁹⁶ valamint Bölzsei Sebestyén fia Péter nejének, Péderi Jusztinának atyafiai is.⁹⁷ Szintén kisnemesi rokonságnak számítottak az említett Kércsiek, a feltehetőleg Bényei Szór-rokon Horvátiak,⁹⁸ valamint a Mérái-lányok hitveseként felbukkanó Papi Péter és Csányi Jakab.⁹⁹ Többségük kimutatható királyi emberként,¹⁰⁰ a Papi család Gergely nevű tagja pedig 1469-ben a megye szolgabírájaként is feltűnik.¹⁰¹ Szembetűnő, hogy a házasfelek, rokonok között tehetősebb, középbirtokos atyafiságokra is rábukkanhatunk. Cécei Péter első felesége, Ilona Baktai László özvegye lehetett, ugyanis Anna lányukat Baktai László fia Zsigmond testvéreként nevezik meg.¹⁰² Baksai László fia Mihály pedig a Gecsei atyafisággal és a Bárcai családdal is rokonságban állt,¹⁰³ míg a Szendieket, valamint Fügödi Imre fia Mátét – nevelt fia, Gönyüi Miklós révén – a Korlátfalviakhoz is fűzte rokonság.¹⁰⁴ A Gecsei és a Korlátfalvi család tagjai között abaúji alispánok is ismertek.¹⁰⁵ Cécei Jánost az ugyancsak *vicecomes*ként szolgáló Szöledi János *frater patrualis*ának nevezik,¹⁰⁶ míg 1418-ban egy másik alispánnal, Szöledi Dobó Andrással együtt vásárolta meg Kisszalánci László szöledi részeit.¹⁰⁷ A csókházi Csókok és hegyaljai Baglyasok pedig Lasztóci Domokos *vicecomes* famíliájával származtak közös őstől.¹⁰⁸ Mi több, Lasztóci Katalin Baksai Márton

⁹⁰ MNL OL, DL 90014; Csoma 1897: 546.

⁹¹ MNL OL, DL 71953; ZsO II. 4572.

⁹² ZsO VIII. 672.

⁹³ Rémiás 1989: 32.

⁹⁴ MNL OL, DL 43839.

⁹⁵ MNL OL, DL 57645; ZsO IV. 732; Wertner 1905: 81–84.

⁹⁶ MNL OL, DL 71953.

⁹⁷ ZsO II. 6523.

⁹⁸ ZsO X. 1079; Györfly 1963: 92.

⁹⁹ MNL OL, DL 83682; ZsO VIII. 672.

¹⁰⁰ MNL OL, DL 83659; ZsO V. 1234; ZsO VII. 215; ZsO IX. 297–298, 1135; ZsO X. 689; ZsO XI. 637.

¹⁰¹ Horváth 2001: 110.

¹⁰² ZsO IV. 2241. A „sororis sue” utólag beszúrva (MNL OL, DL 60584).

¹⁰³ Gecsei: Csoma 1897: 64–65; ZsO III. 1873. Bárcai: ZsO II. 1646; ZsO III. 1434; MNL OL, DL 83320.

¹⁰⁴ ZsO X. 899; MNL OL, DL 107340; ZsO VI. 2349.

¹⁰⁵ Engel 1996: 96.

¹⁰⁶ ZsO III. 1778. A „frater patrualis” az unokatestvér vagy tágabb értelemben az atyafi (Fügödi 1992: 22–23).

¹⁰⁷ ZsO VI. 2349.

¹⁰⁸ MNL OL, DL 57645; ZsO IV. 732; Wertner 1905: 81–84.

feleségeként szerepel.¹⁰⁹ Ezek alapján Abaújban nem húzható olyan éles határvonal a szolgabírói, illetve az alispáni atyafiságok között, mint amelyet Szakály Ferenc tapasztalt Tolna esetében.¹¹⁰ Jó példa erre megyénkbeli az Alszei család, ahonnan megyei ember, szolgabíró és sárosi alispán is kikerült a korszakban.¹¹¹

Neumann Tibor megfigyelése szerint a Pozsony megyei Vízköz kismemesi házasságait kizárólag megyebéli, sőt általában környékbeli családokkal kötötték.¹¹² Noha az abaúji szolgabírák házasságai között is bőven találunk erre példát – közöttük lásd a Tomori–Ambrusházi, a Szebenyei–Szendi, a Szendi–Fáji frigyeket –, a megyén túlmutató kapcsolatok is gyakoriak. Az említett Baksai Mártonon kívül Cécei Péter, valamint Szendi Jakab sárosi alispán is Zemplénből nősült. Cécei Péter Zombori Katalinnal kötött házasságával emellett a borsodi Balajtiakkal is sógorságba került.¹¹³ Szendi Jakab szintén egy Zemplénben és Ungban is birtokos „alispáni” családból, a Lesztemérikék közül választott magának feleséget.¹¹⁴ Szebenyei Bakó András vejei közül pedig Hangácsi Fülöp Borsodból, míg Hubai Simon Gömörből származott.¹¹⁵ Vannak példánk más megye szolgabírói családjaihoz fűződő kapcsolatokra is: Fügödi Pál leánya, Dorottya Trocsányi Mátyás nejeként szerepel, míg Buclói Dénes Ilona nevű lánya Sárvári Elekhez ment feleségül.¹¹⁶ Buclói Dénes másik lányát, Erzsébetet a Torna megyei Nádasdi Lőrinchez adta hozzá; ebből a családból szintén került ki szolgabíró a megyéjében.¹¹⁷ Figyelemreméltó Fügödi Simon házassága is, aki Buji Lőrinc lányát vette nőül. A Bujiak Szabolcs megyében számítottak szolgabírói családnak, Lőrincen kívül Tamás és László is viselte ezt a tisztséget a korszakban.¹¹⁸

Szolgálatvállalás

Szolgálatvállalásnak számított maga a megyei feladat.¹¹⁹ Több megyében előfordult, hogy egyes szolgabírók akár tíz évnél is hosszabb ideig hivatalban maradtak.

¹⁰⁹ ZsO II. 5099.

¹¹⁰ Szakály 1997: 418. Kolozs megyében hasonló körből származtak a szolgabírók és alispánok (Rüsz-Fogarasi 2009: 5), de Szabolcsban is találunk példát ilyen családra (C. Tóth 2008: 66).

¹¹¹ Engel 1996: 173.

¹¹² Neumann 2002: 434.

¹¹³ MNL OL, DL 71953.

¹¹⁴ ZsO IV. 1667; Engel 1998: 65, 73, 122–123.

¹¹⁵ MNL OL, DL 89920. Hangácsi Pálra: Engel 1996: 120. Hubaiakra: Ila 1940: 20.

¹¹⁶ Trocsányira: DL 43896; Fekete Nagy 1931: 30. A Trocsányi családból több megyei szolgabíró is kikerült: Trocsányi Tivadar fia András 1406 és 1409 között, Gergely pedig 1426-ban töltötte be ezt a hivatalt. Trocsányi András Tivadar nevű fiát pedig 1434-ben említik *unus ex nobis*ként (ZsO II. 5080, 6787; MNL OL, DF 283047, DF 212843, DF 212841, DF 212961). Buclóira: ZsO II. 5796, 6422, 7348. Buclói Miklós 1438–1439-ben volt szolgabíró (MNL OL, DL 64327, DF 213018, DL 64339).

¹¹⁷ Nádasdi Barnabás: Engel 1989: 141.

¹¹⁸ C. Tóth 2008: 60.

¹¹⁹ Neumann 2002: 440.

Az abaúji adatok a tisztségviselési idő behatóbb vizsgálata szempontjából szórva-nyosak.¹²⁰ Színi István hat, míg Fáji Pál öt évig volt biztosan szolgabíró, Tuzsai Gálnál pedig kilencéves szolgálatot feltételezhetünk. Szakály Ferenc, Engel Pál és utánuk még számos történész kimutatta, hogy a központi kormányzathoz kapcsolódó iktatásra, vizsgálat végzésére, perbehívásra kijelölt királyi vagy nádori embereket általában a szolgabírókkal azonos társadalmi rétegből választották ki.¹²¹ Ezt igazolja Abaúj megye példája is, ahol a legtöbb szolgabíró hivatalszolgálat előtt vagy után találjuk ebben a szerepben.¹²² Ahol a szolgabíró ilyen feladatvállalásáról nincs adatunk, mint például Mislai Imre vagy Csókházi Csók Mátyás esetében, családtagjaik ugyancsak előfordulnak királyi emberként.¹²³ A *homo regius* általában az adott megyéből került ki, ahol az iktatandó birtok feküdt vagy ahonnan az idézett személy származott.¹²⁴ Így különösen érdekes, hogy a Kázméri, hegyaljai Baglyas és csókházi Csók famíliák királyi emberként adataink szerint elsősorban zempléni ügyekben mutathatók ki.¹²⁵ A másik tipikus karrierlehetőség az ügyvédkedés volt.¹²⁶ A vizsgált személyek közül Baksai László, Cécei Miklós és Péter, Bényei Szór Miklós, Kázméri Tamás, Szendi György és esetleg Bölzsei László található meg ügyvédként, de a rokonaik közül is többen, például Hegyaljai Péter testvére, János vagy Tomori Mihály unokaöccse, Leusták is vállalt ilyen feladatot.¹²⁷ Meg kell említenünk, hogy ügyvédként általában *magister* vagy *litteratus* cím nélkül szerepelnek, közülük csupán Baksai Lászlót nevezik mesternek, míg Hegyaljai Jánost és Kázméri Andrást deáknak.¹²⁸ A cím-

¹²⁰ C. Tóth 2008: 64–65.

¹²¹ Engel 2003d: 590; Szakály 1997: 419; Neumann 2002: 439.

¹²² Baksai Péter: ZsO VIII. 898; ZsO IX. 297, 885. Bényei Szór Miklós: Nagy et al. (szerk.) 1871–1931: V. 305. Bölzsei János: ZsO IX. 846. Bölzsei László: C. Tóth (szerk.) 2005: 39. Cécei Miklós: C. Tóth 2005: 200. Cécei Péter: Tringli (szerk.) 2008: 459. Fáji Pál: ZsO X. 689. Fügödi Fábán: Tringli (szerk.) 2008: 177, 253, 255, 257–258, 262–263, 273–274, 276–277; ZsO V. 1412. Fügödi Gergely: ZsO VII. 340. Hegyaljai Baglyas Péter: ZsO VI. 119; ZsO IX. 965; ZsO X. 729, 1130. Kázméri Tamás: C. Tóth 2005: 106, 111, 208, 248. Kinizsi Demeter: ZsO VII. 1702. Sárvári Péter: Tringli (szerk.) 2008: 252, 330, 332. Szendi György: MNL OL, DL 89353. Szendi Péter: ZsO X. 1271. Színi (Szebenyei) István: ZsO V. 2407. Tomori Mihály: ZsO IX. 885, 918, 985–988; ZsO X. 1271.

¹²³ Mislaiak: MNL OL, DF 251619; ZsO IX. 885; ZsO IX. 864. Csókházi Csókok: ZsO V. 1587, 2449, 2294; ZsO VIII. 154; ZsO IX. 817; ZsO X. 1080.

¹²⁴ Engel 2003d: 585–586; Neumann 2005: 265.

¹²⁵ Varjú–Iványi (szerk.) 1908: I. 462, 590; C. Tóth (szerk.) 2005: 106, 111, 208, 248; ZsO V. 1587, 2449, 2294; ZsO VI. 119, 1487; ZsO VII. 2076; ZsO VIII. 154; ZsO IX. 817, 803, 965; ZsO X. 1080, 1060, 1130.

¹²⁶ Szakály 197: 420; C. Tóth 2008: 102.

¹²⁷ Baksai László: ZsO II. 759. Cécei Miklós: ZsO VI. 281. Cécei Péter: ZsO VIII. 649; ZsO IX. 854. Bényei Szór Miklós: Géresi (szerk.) 1882–1897: I. 563; ZsO III. 1231; ZsO IV. 2087, 2331. Kázméri Tamás: Varjú–Iványi (szerk.) 1908–1928: 462. Szendi György: MNL OL, DL 68934. Bölzsei László: Tóth Krisztina (szerk.) 2001: 153. Hegyaljai János: ZsO VI. 140; ZsO X. 96. Tomori Leusták: MNL OL, DL 64250, DL 64281.

¹²⁸ Baksai László: ZsO II. 759, 1646. Hegyaljai János: ZsO X. 96. Kázméri András: ZsO XI. 789. A deák elnevezés nem mindig hozható kapcsolatba a műveltséggel (Kubinyi 1982: 192; C. Tóth 2008: 103).

használat tekintetében még egy kérdésre ki kell térnünk. A szakirodalom szerint a szolgabíróknak a 14. század közepéig hivatalból járt a *comes* cím.¹²⁹ Ezzel szemben Abaújban az *unum ex nobis* formulát követő személyeket még a 14. század végén is *comes*nek címezték, az utolsó ilyen adat 1396-ból származik.¹³⁰ Itt kell megemlítenünk Tringli István véleményét, miszerint a *comes* jelző sokszor már csupán arra utalt, hogy az adott személy a nemzetsége vezetőjének számított.¹³¹

A rokonság mellett a köznemesség számára a legmeghatározóbb kapcsolatrendszer a familiaritás jelentette.¹³² Engel Pál Ung megyében azt tapasztalta, hogy a kismemességre leginkább a megyei középbirtokos nemességhez fűződő familiárisi kapcsolat volt jellemző.¹³³ Abaújban Ungtól eltérő szisztémát figyelhetünk meg. Véleményem szerint a különbség oka a nemesség eltérő szerkezetében rejlik. Ung legfőbb jellemzője a középbirtokos nemesség nagy száma és a Drugeth-vagyon meghatározó súlya. Ezzel ellentétben Abaújban – mint láttuk – jelentősebb uradalmakat találunk az országos arisztokrácia különböző tagjai kezén és igen csekély a tehető, úgynevezett *benepossessionatus* nemesek száma. A kismemesek familiárisi kapcsolatainak feltárása nehézkes, általában csak szórványos adatokkal, egyszeri említésekkel számolhatunk. Ha csak a szolgabírókat nézzük, szemléletes a biztos ismeretek elenyésző száma. Baksai Istvánt Monoki Péter, Lászlót Kusalyi Jakcs György, míg Cécei Kónya Pétert Kállói Lökös Miklós familiájában találjuk.¹³⁴ Ha Kázmérfalvi Pál fia János szolgabíró személye azonos Kázméri Pál fia János kövesdi tisztartóval, akkor az ő esetében a Szerdahelyi család szolgálata jöhet számításba.¹³⁵ Neumann Tibor Nyitra megye választott esküdtejének kapcsán figyelte meg, hogy mivel feladatuk a megyéhez kötődött, vagy a megyebeli urak mellett szolgálók vagy a szolgálatvégzéssel koruknál fogva felhagyók, esetleg a birtokok igazgatásával foglalkozó családtagok körül kerültek ki.¹³⁶ Hasonló lehetett a helyzet a szolgabírói hivatal viselőknél is, hiszen mindhárom említett szolgabíró a megyén kívüli szolgálatvállalást követően viselt hivatalt, több esetben pedig a birtokokat igazgató családtagra gondolhatunk. A familiaritás sokszor atyafiságszerűen működött, vagyis család szolgált családnak.¹³⁷ Egy főúr mellett szolgáló testvér, unokaöcs vagy családtag ugyanakkor a szolgabíró tekintélyét is növelte. Mindezek fényében szolgabíróink mellett meg kell vizsgálnunk családtagjaik szolgálatvállalását is.

¹²⁹ Tringli 2007: 509.

¹³⁰ MNL OL, DL 75388.

¹³¹ Tringli Istvánnak az XXXI. OTDK vitaülésén, 2013. április 4-én elhangzott hasznos megjegyzését ezúton is köszönöm. A jelenség Pest megyében is megfigyelhető: Tringli 2001: 134.

¹³² Petrik 2000: 237.

¹³³ Engel 1998: 107.

¹³⁴ Baksai István: C. Tóth (szerk.) 2006: 96. Baksai László: ZsO II. 759. Cécei Péter: ZsO VII. 649, 555.

¹³⁵ Kázméri János: Géresi (szerk.) 1882–1897: I. 352.

¹³⁶ Neumann 2005: 281–282.

¹³⁷ Bónis 2003 [é n.]: 180.

Kinizsi Demeter testvére, Tamás valószínűleg, más atyafiai pedig bizonyosan az Ónodi Cudarok familiájában szolgáltak.¹³⁸ Fáji Pál fiát, Pétert és Tomori Mihály unokaöccsét, Leustákot Kapi János mellett találjuk.¹³⁹ Miszlai Csontos Imre fia, Bertalan terebesi Perényi Imre oldalán szolgált és lett terebesi, majd sztrapkói várnagy.¹⁴⁰ Szendi György szolgabíró fia, Jakab Rozgonyi János kincstartó familiájában szolgált, fivére, Péter pedig szintén *iudex nobilium*ként szerepelt.¹⁴¹ A Rozgonyiaknál találjuk Fügödi Fábián unokaöccsét, Miklóst is, aki Rozgonyi György szőlősi officialisaként bukkan fel a forrásokban, míg Baksai Antal Rozgonyi László familiárisa volt.¹⁴² Kázméri János 1401-ben Rozgonyi Simon szolgálatában állt, ugyanakkor atyafia, Pál tíz évvel később a terebesi Perényiek familiárisaként szerepel.¹⁴³ Ezekből az adatokból is kitűnik, hogy az ungi állapotokkal szemben itt több példát találunk országos jelentőségű családok, a Cudarok, a Perényiek, a Rozgonyiak szolgálatára.

A főúri familiaritás vizsgálatában a királyi emberek elemzése is segítségünkre lehet. Engel Pál Valkó megye vizsgálatakor hívta fel a figyelmet arra, hogy bár a királyi embereket legtöbbször a parancslevelet kiállító rokonai, barátai, szomszédjai közül választották ki, a főurak gyakran familiárisaikat jelölték ki erre a szerepre.¹⁴⁴ Ezt abaúji példával is igazolni tudjuk. 1420-ban Ónodi Péter fia Jakab Tornai Pál bán elleni perében a királyi emberek között találjuk Kinizsi Dénes fia Györgyöt, Demetert és Tamást.¹⁴⁵ Mint említettük, konkrét adatunk van arra, hogy a Kinizsiek az ónodi Cudar család familiájában szolgáltak, 1413-ban Mihályt és Istvánt Ónodi Cudar Péter fia Simon familiárisaként említik.¹⁴⁶ Familiaritásra utalhat a Gálszécsiek 1415-ös panasza Perényi Imre és fiai ellen a zempléni Gerenda birtok ügyében. Itt ugyanis a zempléni nemesek mellett szerepel az abaúji Kázméri György és Bölzsei Mátyás is.¹⁴⁷ Bár Kázméri félig-meddig zempléni kisnemesnek is tekinthető, Bölzsei jelenléte inkább a Gálszécsiekhez fűződő familiárisi kapcsolatra utal. A Perényi–Gálszécsi perlekedésben a másik részről a kázméri nemesek is érintettek voltak.¹⁴⁸ Szintén leginkább familiaritással magyarázható, hogy Hegyaljai Baglyas Péter és testvére, János királyi emberként gyakorta bukkan fel a Losonciak pereiben, ám emellett a csók-házi Csókokat is megtaláljuk bizonyos ügyek kapcsán.¹⁴⁹ Figyelemreméltó, hogy a Perényiek ügyeiben kirendelt királyi emberek között több abaúji szolgabíró

¹³⁸ ZsO III. 1002; ZsO IV. 1263; ZsO VII. 1702.

¹³⁹ MNL OL, DL 64339, DL 64250, DL 64257, DL 64281.

¹⁴⁰ Géresi (szerk.) 1882–1897: I. 526; Engel 1996: 437, 443.

¹⁴¹ Engel 1996: 173.

¹⁴² Fügödi: ZsO V. 2370; ZsO X. 196. Baksai: ZsO II. 4464.

¹⁴³ ZsO IV. 439.

¹⁴⁴ Engel 2003d: 593.

¹⁴⁵ ZsO VII. 17002.

¹⁴⁶ ZsO IV. 1263.

¹⁴⁷ ZsO V. 1324.

¹⁴⁸ ZsO V. 1170.

¹⁴⁹ Varjú–Iványi (szerk.) 1908: I. 588–589; ZsO IX. 965; ZsO X. 1060, 1130.

is találunk. Példának okáért nyalábi Perényi Péter 1404-es nagyobb birtokadományába – többek között Szikszó mezővárosába – történő beiktatása kapcsán a királyi emberek között feltűnik az 1406-ban szolgabíróként szereplő Sárvári Péter, valamint Szebenyei Bakó András és Fügödi Fábián megyei emberek is.¹⁵⁰ Még ugyanebben az évben terebesi Perényi Imre iktatásakor Sárvári Elek, Mislai Bertalan és Bényei Szór Miklós volt jelen.¹⁵¹ Bakó András 1426-ban szintén Perényi-ügyben lett királyi ember.¹⁵² Fügödi Fábián gyakran felbukkan,¹⁵³ de a Perényiekkel kapcsolatos perekben Alpári Tamás, Csókházi Csók Miklós, Cécei Péter és Mérai Tamás neve is szerepel.¹⁵⁴ A sokszor feltűnő személyek esetében gondolhatunk a Perényi-famíliára.¹⁵⁵ A szolgabíróik társaságában felsorolt választható királyi emberek között ugyanis Mislai Bertalan terebesi, majd sztropkói várnagy mellett ott találjuk Hími Pétert, Perényi Péter zempléni alispánját, illetve a szintén az ő szolgálatában jelentős birtokokat szerző Csebi Veres Miklóst vagy Kéri László nyalábi várnagyot is.¹⁵⁶ Fügödi Fábián és Alpári Dávid jelenléte a Cudarok pereiben is kimutatható.¹⁵⁷ A királyi emberek mellett az ügyvédeknel szintén gyakran előfordult, hogy familiárisok képviselték az uraikat,¹⁵⁸ a vizsgált családoknál erre is számos adatunk van. Baksai László a kusalyi Jakcsok ügyvédje és familiárisa volt, Cécei Péter pedig előbb Kállói Lökös Miklós ügyvédjeként, majd bátkai officialisaként tűnik fel a forrásokban.¹⁵⁹ Hasonló a helyzet Tomori Leustákkal is, akit Kapi János ügyvédjeként, officialisaként és familiárisaként is említenek a források.¹⁶⁰ A főurakat, jelentősebb birtokosokat képviselő ügyvédek esetében tehát szintén gondolhatunk közöttük meglévő familiárisi viszonyra. Ám familiaritás nélkül is képviselhettek egyes ügyvédek távolabbi rokonokat, megyei birtokosokat, sőt egyes *procuratorok* tevékenysége országos szintre is kiterjedt.¹⁶¹ Éppen ezért nehéz eldönteni, hogy egy Bárcai, Ruszkai Kornis vagy a széplaki apát ügyében feltűnő prókátor, illetve *homo regius* például familiárisként vagy rokonként, esetleg szomszédként vállalt-e el ilyen feladatot.

Adataink alapján főként a főúri vagy megyén kívül szolgálatok mutathatók ki. Itt különösen a Perényiek és a Rozgonyiak érhetők tetten, de Cudar- és Losonci-familiárisokat is találunk közöttük. Szórványos adatainkból úgy tűnik, hogy bár a megye élén a korszak nagy részében (1409-től) a Pálóciak álltak, az alsóbb tisztségek viselői vagy rokonaik a megyebeli főurak famíliájába tartoztak.

¹⁵⁰ Tringli (szerk.) 2008: 253.

¹⁵¹ Nagy et al. (szerk.) 1871–1931: V. 359.

¹⁵² Tringli (szerk.) 2008: 395.

¹⁵³ Tringli (szerk.) 2008: 255, 257–258, 262–263, 273–274, 276–277.

¹⁵⁴ ZsO V. 2294; Tringli (szerk.) 2008: 330, 395, 397, 459.

¹⁵⁵ Neumann 2002: 441.

¹⁵⁶ Tringli (szerk.) 2008: 235, 330; ZsO I. 4100; ZsO IX. 552; Nagy Gy. (szerk.) 1887–1889: II. 33; Engel 1996: 198.

¹⁵⁷ ZsO V. 1412; C. Tóth (szerk.) 2005: 224, 307.

¹⁵⁸ Kubinyi 1982: 191; Bónis 2003 [é. n.]: 184.

¹⁵⁹ ZsO II. 759; ZsO VII. 649, 555.

¹⁶⁰ MNL OL, DL 64250, DL 64257, DL 64281.

¹⁶¹ Kubinyi 1982: 191.

Nem volt elhanyagolható a megye legnagyobb birtokosainak számító nyalábi és terebesi Perényiek befolyása sem.¹⁶² Szolgabíróink vagy családtagjaik a főúri familiában fontosabb feladatokat is betölthettek, ügyvédként, officálisként, várnagyként szerepeltek, sőt még az alispáni pozíció sem volt elérhetetlen a számukra. A familiárisi szolgálat a szolgabírói tisztség megszerzéséhez is lehetőséget teremthetett.¹⁶³

Középbirtokos *dominusok* esetében általában megyén kívüli szolgálatról tudunk. Az említett Kapi-familiáris Fáji Péteren és Tomori Leustákon kívül Budaméri András szolgálatában találjuk Bölzsei Balázst, míg Bölzsei Mátyás, Kázméri György, valamint Alpári Miklós a Zemplén megyei Gálszécziek famíliájában szolgált.¹⁶⁴ Természetesen helyi középbirtokosok melletti szolgálatról is tudunk: Bölzsei Gergely Erzsébet nevű lányát és Bölzsei Bálintot a Semseiek szolgálatában találjuk.¹⁶⁵ Ennek magyarázatához ismét rá kell néznünk Abaúj megye térképére. Általánosságban elmondható, hogy a kismemesek többsége a javaihoz legközelebbi birtokos főúr szolgálatába szegődött, ahol akár még a birtokigazgatásban is feladatot vállalhatott.¹⁶⁶ Ezzel magyarázhatjuk például, hogy a Kinizsiek a közeli Forró mezővárosát birtokló Ónodi Cudarok szolgálatát választották. A Hegyaljaiak, bár birtokuk a Perényi uradalom központjának számító Füzér közelében feküdt, mégis a legközelebbi település (Pusztafalu) urainál, a Losonciaknál találták meg számításukat. A Bölzseiek is valószínűleg közeli birtokosként választották a Semseieket. Hasonló a helyzet a Monokiak famíliájában felbukkanó Baksai Istvánnal is. Kapi János familiárisainál sem Sáros megyében, hanem abaúji birtokaiban, a főleg Tomorhoz közeli Pocsajban és Sápban találhatjuk meg a *dominus*választás egyik lehetséges okát.¹⁶⁷ A Gálszécziek szintén birtokosok voltak Abaújban (a Bölzséhez közeli Enyickén), míg Budamér közel feküdt Abaúj határához. A Rozgonyi familia „népszerűségét” azonban már tudjuk ezzel magyarázni.

Mindenesetre a Rozgonyiak, a Perényiek, a Cudarok és a kisebb *dominusok* révén a vizsgált családok a környező megyékben (Zemplénben, Sárosban) is megjelentek, ami a kiterjedt rokoni kapcsolataikra is magyarázatul szolgálhat.¹⁶⁸ Sőt Cécei Péter Szabolcsban vállalt gazdatiszti feladatokat, míg Baksai Bálint a kusalyi Jakcsok Közép-Szolnok megyében hatalmaskodó familiárisai között szerepelt.¹⁶⁹

A szolgálatvállalás terén végezetül még egy érdekes jelenséget kell kiemelnünk. A vizsgált rokonságok közül többekről kimutatható, hogy királyi utazások résztvevői voltak. Szebenyei András megyei ember fia, Ferenc 1433-ban a császárkoronázásra kísérte el uralkodóját.¹⁷⁰ Mérai Pető fia Miklós 1432-ben Par-

¹⁶² Horváth 2001: 104.

¹⁶³ Tringli 2001: 136.

¹⁶⁴ Bölzsei Balázs: ZsO IV. 1979. Bölzsei Mátyás és Kázméri György: ZsO V. 1324. Alpári Miklós: ZsO V. 1587.

¹⁶⁵ ZsO XI. 1072; MNL OL, DL 84880, DL 84884, DL 84906.

¹⁶⁶ Neumann 2002: 439.

¹⁶⁷ A Kapiak birtokaira: Draskóczy 1983: 175–176.

¹⁶⁸ Neumann 2007: 435.

¹⁶⁹ ZsO VI. 2496.

¹⁷⁰ E. Kovács 2009: 1371; Wertner 1903: 917; Csukovits 1998: 34.

mában kapott címeradományt,¹⁷¹ míg Mislai Imre szolgabíró fia, Csontos Bertalan Strassburgba és Konstanzba követte Zsigmondot és Ronyvai Péterrel együtt ő is részesült címeradományban.¹⁷² Ide sorolhatjuk a Nagy Lajos nápolyi hadjáratában részt vevő Szendi Tamást is.¹⁷³ A felsoroltak közül csak Szebenyi Ferenc jelenléte bizonyítható Zsigmond és I. Ulászló udvarában.¹⁷⁴ Mislai Bertalan az utazás idején biztosan Perényi-szolgalatban állt, a Mérai Pető címereslevél eredetije lappang,¹⁷⁵ tartalmát csak részben ismerjük, de az utazás valószínűleg szintén a familiaritás keretében valósulhatott meg.

* * *

A szolgabírók társadalmi rétegének megértéséhez egy-egy megye vizsgálata, lokális mélyfúrások vihetnek közelebb. Jelen tanulmányomban az Abauj megyei szolgabírók társadalmát elemeztem, észrevételeim alapvetően erre a térségre vonatkoznak, tágabb kutatásaim nyomán azonban elmondható, hogy a fentiekben bemutatott társadalmi rétegről már a szomszédos Sáros megyében is némileg eltérő képet kaphatunk. Az elemzés alapját a szolgabírók és megyei emberek családjainak, rokoni és familiárisi kapcsolatainak rekonstruálása képezte. Ez a megközelítés alaposabb következtetések levonását segítette elő a szolgabírók társadalmi helyzetével és a megyei tekintélyükkel kapcsolatban. Abauj szolgabírói a megye kisnemesek lakta vidékeiről származtak és vagyonuk alapján is ebbe a rétegbe sorolhatóak. A családi kapcsolatrendszer vizsgálatában azonban árnyaltabb képet fest róluk. Bár általában a megye más kisnemesi vagyonú családjainak a tagjaival házasodtak, gyakran tehetősebb, középbirtokos rokonok is feltűntek. Ugyancsak sok példát láthattunk a megye határait átlépő rokonságokra. Érdekes, hogy az abauji szolgabírói atyafiságok több szálon kapcsolódtak az alispáni famíliákhoz, némelyekkel azonos réteghez tartoztak. Hasonló eredményre jutunk a familiaritás vizsgálata során is. Kimutatható, hogy a szolgabírók vagy családtagjaik főúri szolgálatba léptek, ahol várnagyi, oficiális feladatokat láttak el. Megyén kívüli szolgálatvállalásra szintén láttunk példát. A „második generációs” familiárisi karrierminta is megfigyelhető: Szendi György fia, Jakab sárosi alispán lett, míg Mislai Imre fia a Perényiek várnagyaként jelentős birtokvagyonot szerzett. Sőt, bár ritkábban, de az is előfordult, hogy a szolgabírók a *dominusok* oldalán egy-egy uralkodói utazáson is részt vettek, ahol Zsigmond király közelébe férkőzve birtok-, illetve címeradományt eszközölhettek ki maguknak. Az esetek többségében tehát nem a hivatallal járó fizetség reményében feladatot vállaló, elszegényedett, egytelkes nemesekkel van dolgunk, mint ahogyan az a korábbi szakirodalomban felmerült. A családi és főúri familiárisi kapcsolatok

¹⁷¹ Csoma 1897: 393–394.

¹⁷² Bárány 2004: 11.

¹⁷³ AO V. 420; Csoma 1897: 544–545.

¹⁷⁴ Engel 1996: 508.

¹⁷⁵ Kálmán 2013: 94. Ezúton szeretném megköszönni Kálmán Dánielnek, hogy kéziratát a rendelkezésemre bocsátotta.

képezte társadalmi háttér folytán a szolgabírók megyebeli tekintélye nagyobb lehetett, mint amire vagyonuk predestinálhatta volna őket, és ez a körülmény szerepet játszhatott megválasztásukban vagy éppen ez alapozta meg saját maguk, illetve utódaik későbbi karrierjét.

1. táblázat

Abauj megye szolgabírói és megyei kiküldöttjei (1388–1440)

Év	Név	Napi dátum / forrás
1388	comes Koksói Miklós	10. 28. / MNL OL, DL 7437 [unus ex nobis]
1390	comes Szendi György	07. 27. / MNL OL, DF 285856 [unus ex nobis]
1395	comes Bölzsei Jordán fia László	07. 03. / ZsO I. 4036; 07. 07. / MNL OL, DL 63705 [unus ex nobis]
	Kázmérfalvi Pál fia János	07. 03. / ZsO I. 4036
	Radványi Chako	07. 03. / ZsO I. 4036
	Miklós fia Péter	07. 03. / ZsO I. 4036
1396	comes Bölzsei Jordán fia László	05. 10. / MNL OL, DL 75388 [unus ex nobis]
1401	Miszlai Imre	10. 04. / ZsO II. 1253
1406	Cécei János fia Miklós	11. 01. / ZsO II. 5081; MNL OL, DL 25344
	Kázméri Tamás	11. 01. / ZsO II. 5081; MNL OL, DL 25344
	Sárvári Péter	11. 01. / ZsO II. 5081; MNL OL, DL 25344
	Baksai László	11. 01. / ZsO II. 5081; MNL OL, DL 25344
1407	Tomori András	10. 05. / MNL OL, DL 57409
1411	Cécei Miklós	11. 04. / MNL OL, DL 75856 [unus ex nobis]
1412	Cécei Miklós	01. 20. / MNL OL, DL 60553
1413	Kinizsi Demeter	10. 04. / MNL OL, DL 10112 [unus ex nobis]
	Tomori Mihály	10. 04. / MNL OL, DL 43223 [unus ex nobis]
	megyei ember: Szebenyei Bakó András	Kemény 1912: 147. [homo provinciae]
1414	Baksai István	03. 14. / MNL OL, DL 60581 [unus ex nobis]
1418	Bényei Szór Miklós	11. 30. / MNL OL, DL 39149 [unus ex nobis]
1420	Baksai Márton	11. 06. / ZsO VII. 2301; MNL OL, DL 60629
	megyei ember: Fügödi Fábían	11. 06. / MNL OL, DL 60629
1424	Cécei Kónya Péter	10. 25. / ZsO XI. 1196–1197
	Színi (Szebenyei) István	10. 25. / ZsO XI. 1196–1197
1426	Cécei Péter	08. 14. / MNL OL, DF 232901
	Szebenyei István	08. 14. / MNL OL, DF 232901
	megyei ember: Monaji László	MNL OL, DL 43683 [homo provinciae]
1427	Bölzsei Sebestyén fia Péter	04. 02. / MNL OL, DF 282871; Engel 1989: 25.
	Színi István	04. 23. / MNL OL, DL 83639; Engel 1989: 29.

Év	Név	Napi dátum / forrás
1427	Cécei Péter Hegyaljai Baglyas Péter megyei ember: Mérai Tamás fia István	08. 06. / MNL OL, DL 105561; Engel 1989: 33. Engel 1989: 36. 04. 23. / MNL OL, DL 83639
1428	Szebenyei István	12. 22. / MNL OL, DF 233043
1429	Bölzsei Péter Szebenyei István	06. 22. / MNL OL, DF 272850; 12. 07. / MNL OL, DF 232909 06. 22. / MNL OL, DF 272848
1430	Tuzsai Gál Szendi Péter megyei ember: Cécei Kónya Péter	09. 13. / MNL OL, DL 83652 11. 01. / MNL OL, DL 43862 09. 13. / MNL OL, DL 83652
1433	(Szebenyei?) István megyei ember: Szendi Ernye fia Jakab	08. 12. / MNL OL, DL 89924 08. 12. / MNL OL, DL 89924
1435	Fáji Pál	09. 21. / MNL OL, DF 232922; 11. 23. / MNL OL, DF 233049
1437	Fáji Pál Tuzsai Gál Bölzsei János megyei ember: Fügödi Gergely	02. 20. / MNL OL, DF 232930; 02. 21. / MNL OL, DL 16141; 04. 17. / MNL OL, DL 64318; 11. 27. / MNL OL, DF 232934, DF 232936 04. 17. / MNL OL, DL 64318; 06. 26. / MNL OL, DL 60748 09. 04. / MNL OL, DL 83699 06. 26. / MNL OL, DL 60748
1438	Fáji Pál Bölzsei János Tuzsai Gál Csókházi Csók Mátyás Baksai Péter megyei ember: Alpári János	06. 19. / MNL OL, DL 64326; 09. 17. / MNL OL, DF 232950; 12. 10. / MNL OL, DL 75434 06. 19. / MNL OL, DL 64326 02. 05. / MNL OL, DL 64330; 06. 19. / MNL OL, DL 64326 06. 19. / MNL OL, DL 64326 06. 25. / MNL OL, DF 272857 02. 05. / MNL OL, DL 64330
1439	Fáji Pál Bölzsei János Tuzsai Gál Csókházi Csók Mátyás	11. 10. / MNL OL, DL 64347 11. 10. / MNL OL, DL 64347 07. 29. / MNL OL, DF 264049; 11. 10. / MNL OL, DL 64347 11. 10. / MNL OL, DL 64347
1440	Baksai Péter megyei ember: Fügödi János	04. 06. / MNL OL, DL 60760 04. 06. / MNL OL, DL 60760

FORRÁSOK

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest (MNL OL)

Diplomatikai Fényképgyűjtemény (DF)

Diplomatikai Levéltár (DL)

- AO = Nagy Imre – Tasnádi Nagy Gyula (szerk.) 1878–1920: *Anjoukori okmánytár. / Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis*. I–VII. Budapest.
- C. Tóth Norbert (szerk.) 2005: A leleszi konvent országos levéltárában lévő Acta anni sorozatának oklevelei. I. közlemény 1387–1399. (Pótlás a Zsigmondkori oklevéltár I. kötetéhez). *A Nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyve* (47.) 245–343.
- C. Tóth Norbert (szerk.) 2006: *A leleszi konvent statutoriae sorozatának 1387–1410 közötti oklevelei. Pótlás a Zsigmondkori oklevéltár I–II. kötetéhez*. Nyíregyháza.
- DRH = Döry, Ferenc – Bónis, György – Bácskai, Vera 1976: *Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457*. Budapest.
- Engel Pál 1989: *Kamarahaszna-összeírások 1427-ből*. Budapest.
- Fekete Nagy Antal 1931: A Petróczy levéltár középkori oklevelei. II. közlemény. *Levéltári Közlemények* (9.) 1–2. 38–111, 65–66.
- Géresi Kálmán (szerk.) 1882–1897: *A nagy-károlyi gróf Károlyi-család oklevéltára*. I–V. Budapest.
- Kármay Ödön (szerk.) 1900–1902: A Csicsery-család levéltára. *Történelmi Tár* 2. sorozat (1.) 3. 385–410; (2.) 1. 41–70, 2. 223–238, 4. 554–564; (3.) 1. 58–80.
- Nagy Gyula (szerk.) 1887–1889: *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára*. I–II. Budapest.
- Nagy Imre – Nagy Iván – Véghely Dezső – Barabás Samu – Krammerer Ernő – Döry Ferenc – Lukcsics Pál (szerk.) 1871–1931: *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. / Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo*. I–XII. Pest–Budapest.
- Tóth Krisztina (szerk.) 2001: *A Palásthy család levéltára 1256–1847. Kutatási segédlet*. Esztergom.
- Tringli István (szerk.) 2008: *Perényi család levéltára, 1222–1526*. Budapest.
- Varjú Elemér – Iványi Béla (szerk.) 1908: *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család történetéhez*. I. Budapest.
- ZsO = Mályusz Elemér – Borsa Iván – C. Tóth Norbert – Neumann Tibor (szerk.) 1951–2009: *Zsigmondkori oklevéltár*. I–XI. Budapest.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Bárány Attila 2004: Zsigmond király 1416-os angliai kísérete. *Aetas* (19.) 3–4. 5–30.
- Bónis György 2003 [é. n.]: *Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban*. Budapest.
- C. Tóth Norbert 2002: Adatok a megyék és hiteleshelyek közötti viszonyra a 14. és 15. században. *Századok* (136.) 2. 351–364.

- C. Tóth Norbert 2007: Lehetőségek és feladatok a középkori járások kutatásában. *Századok* (141.) 2. 391–470.
- C. Tóth Norbert 2008: *Szabolcs megye működése a Zsigmond-korban*. Nyíregyháza.
- Csánki Dezső 1890: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. I. kötet. Budapest.
- Csoma József 1897: *Abaúj-Torna vármegye nemes családjai*. Kassa.
- Csukovits Enikő 1997: Sedriahelyek – megyeszékhelyek a középkorban. *Történelmi Szemle* (39.) 3–4. 363–386.
- Csukovits Enikő 1998: Egy nagy utazás résztvevői. (Zsigmond király római kísérete). In: Csukovits Enikő (szerk.): *Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére*. Budapest, 11–35.
- Draskóczy István 1977: Adatok a Mátraalja és az Ida völgye középkori településtörténetéhez és agrártörténetéhez. (XIII–XIV. század). *Agrártörténeti Szemle* (19.) 3–4. 337–373.
- Draskóczy István 1983: Kapy András. Egy budai polgár pályája a XV. század elején. *Levéltári Közlemények* (54.) 1–2. 149–190.
- E. Kovács Péter 2009: Zsigmond császár megkoronázása Rómában. *Századok* (143.) 6. 1323–1384.
- Engel Pál 1977: *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban (1387–1437)*. Budapest.
- Engel Pál 1996: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I–II. Budapest.
- Engel Pál 1998: *A nemesi társadalom a középkori Ung megyében*. Budapest.
- Engel Pál 2001a: *Szent István birodalma. A középkori Magyarország története*. Budapest.
- Engel Pál 2001b: *Középkori magyar genealógia*. CD-ROM. Budapest.
- Engel Pál 2001c: *Magyarország a középkor végén*. CD-ROM. Budapest.
- Engel Pál 2003a: Társadalom és politikai struktúra az Anjou-kori Magyarországon. In: Engel Pál: *Honor, vár, ispánság: válogatott tanulmányok*. (Szerk. Csukovits Enikő.) Budapest, 302–319.
- Engel Pál 2003b: A magyarországi birtokszerkezet átalakulása a Zsigmond korban. Öt északkeleti megye példáján. In: Engel Pál: *Honor, vár, ispánság: válogatott tanulmányok*. (Szerk. Csukovits Enikő.) Budapest, 451–471.
- Engel Pál 2003c: Szabolcs megye birtokviszonyai a 14–16. században. In: Engel Pál: *Honor, vár, ispánság: válogatott tanulmányok*. (Szerk. Csukovits Enikő.) Budapest, 600–623.
- Engel Pál 2003d: Királyi emberek Valkó megyében. In: Engel Pál: *Honor, vár, ispánság: válogatott tanulmányok*. (Szerk. Csukovits Enikő.) Budapest, 578–599.
- Fügedi Erik 1984: A köznemesi klán szolidaritása. *Századok* (118.) 5. 950–973.
- Fügedi Erik 1992: *Az Elefántthyak. A középkori magyar nemes és klánja*. Budapest.
- Gábor Gyula 1908: *A megyei intézmény alakulása és működése Nagy Lajos alatt*. Budapest.
- Györffy György 1963: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. I. kötet. Budapest.
- Holub József 1929: *Zala megye története a középkorban*. Pécs.
- Horváth Richárd 2001: Adalékok a Szapolyaiak északkelet-magyarországi felemelkedéséhez. In: Neumann Tibor (szerk.): *Analecta Mediaevalia I. Tanulmányok a középkorról*. [Budapest–Piliscsaba], 99–112.
- Ila Bálint 1940: Település és nemesség Gömör megyében a középkorban. *Turul* (54.) 1–2. 1–28, 53–72.
- Kálmán Dániel 2013: *A Zsigmond-kori címereslevelek diplomatikai és heraldikai vizsgálata*. (Szakdolgozat) Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest.

- Karácsonyi János 1995 [1900–1901]: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*. Budapest.
- Kemény Lajos 1912: Abaúj- és Torna vármegye története a honfoglalástól az 1648-ik évig. *Történelmi közlemények Abaúj-Torna vármegye és Kassa múltjából* (2.) 3. 143–148.
- Kubinyi András 1982: Írástudás és értelmiségi foglalkozásuk a Jagelló-korban. In: Kállay István (szerk.): *Magyar Herold. A magyar hivatali írásbeliség fejlődése 1181–1981*. I. kötet. Budapest, 186–208.
- Maksay Ferenc 1990: *Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén*. Budapest.
- Neumann Tibor 2002: A Vízköz kisenemesi társadalma a középkorban. *Századok* (136.) 2. 417–450.
- Neumann Tibor 2005: Választott nemesi esküdtek Nyitra megyében. *Századok* (139.) 2. 261–289.
- Neumann Tibor 2007: Felső-Tisza-vidéki nemesek a késő középkori Nyitra megyében. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle* (42.) 4. 435–449.
- Novák Veronika 2003: Nyitra, Bars és Abaúj vármegyék tisztviselői és oklevélkiadásuk 1526-ig. In: Henzsel Ágota (szerk.): *Szabolcs-szatmár-beregi levéltári évkönyv* (16.) Nyíregyháza, 29–43.
- Petrik Iván 2000: A Pelejteiek. Egy középkori Zemplén megyei köznemesi család vizsgálata. *Fons* (7.) 2. 199–247.
- Rémiás Tibor 1989: Abaúj, Gömör és Torna vármegye Zsigmond-kori nemesi társadalma az 1427. évi kamarahaszna-összeírás alapján. *A miskolci Herman Ottó Múzeum közleményei* (26.) 26–35.
- Rüsz-Fogarasi Enikő 2009: Kolozs vármegye szolgabírái a középkorban. *Turul* (82.) 1. 1–12.
- Szakály Ferenc 1997: Tolna vármegye középkori szolgabírái (Esettanulmány). *Történelmi Szemle* (39.) 3–4. 411–424.
- Tringli István 2001: Pest megye a késő középkorban. In: Zsoldos Attila – Torma István (szerk.): *Pest megye monográfiája I. 2. rész. A honfoglalástól 1686-ig*. Budapest, 75–194.
- Tringli István 2007: Megyék a középkori Magyarországon. In: Glatz Ferenc (szerk.): *Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére*. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 40; *Analecta Medievalia* III.) Piliscsaba–Budapest, 487–517.
- Vita 2005: Vita. Szabolcs megye hatósága a Zsigmond-korban. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle* (40.) 4. 505–521.
- W. Kovács András 2010: *Az erdélyi vármegyék középkori archontológiája*. Kolozsvár.
- Wertner Mór 1903: Zsigmond király magyar kísérete Rómában. *Századok* (37.) 10. 907–920.
- Wertner Mór 1905: Rászló utódai. *Turul* (23.) 2. 81–84.
- Zsoldos Attila 1988: A szolgabírói tisztségnév kialakulásának kérdéséhez. *Levéltári Szemle* (38.) 4. 12–19.
- Zsoldos Attila 1997: Kassa túsza. Pillanatfelvétel 1311-ből Aba Amadé családjáról. *Történelmi Szemle* (39.) 3–4. 345–362.
- Zsoldos Attila 1999: *A szent király szabadjai. Fejezetek a várjobbágyok történetéből*. Budapest.
- Zsoldos Attila 2003: Az özvegy és a szolgabírák. *Századok* (137.) 4. 783–808.